

# TRIẾT LÝ GIÁO DỤC HỒ CHÍ MINH

□ TS. VĂN THỊ THANH MAI

□ TS. ĐÌNH QUANG THÀNH

Chủ tịch Hồ Chí Minh - Anh hùng giải phóng dân tộc, nhà văn hoá kiệt xuất; đồng thời, cũng là một nhà giáo dục vĩ đại của dân tộc Việt Nam. Người đã khai sinh một nền giáo dục mới, toàn dân, toàn diện với kỳ vọng phải “đưa dân tộc Việt Nam trở thành một dân tộc thông thái”, sánh vai cùng bạn bè quốc tế. Quan điểm và những chỉ dẫn của Người về giáo dục vẫn luôn đồng hành cùng công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa.

## TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ GIÁO DỤC

Với Hồ Chí Minh, cách mạng cũng là giáo dục và giáo dục thực sự góp phần không nhỏ trong sự nghiệp giải phóng dân tộc, giải phóng giai cấp và giải phóng con người. Vì lẽ vậy, dù là thầy giáo Nguyễn Tất Thành ở trường Dục Thanh (Phan Thiết), thầy giáo Nguyễn Ái Quốc ở lớp Huấn luyện chính trị Quảng Châu (Trung Quốc) hay Chủ tịch Hồ Chí Minh - Người khai sinh nền quốc học nhân dân, khai sáng cho dân tộc Việt Nam cũng chỉ là một. Đó là nhà nhà giáo dục thực tiễn, luôn thống nhất giữa tư tưởng và hành động, nhất quán thực hiện chiến lược trồng người: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người”<sup>(1)</sup>.

Trong hành trình tìm đường cứu nước, có điều kiện tiếp xúc với nhiều nền giáo dục trên thế giới, Người đã để tâm nghiên cứu, phát hiện những điểm

tiến bộ của nền giáo dục ở các cường quốc như Anh, Pháp, Mỹ và đặc biệt là nền giáo dục toàn dân, toàn diện của nước Nga Xô viết. Từ việc nhận thức sâu sắc rằng, không có tri thức, người dân thuộc địa không thể có chìa khoá mở cánh cửa độc lập, tự do một cách thực sự, Nguyễn Ái Quốc đã đòi quyền được “tự do học tập” cho nhân dân bản xứ tại hội nghị Véc xây (6-1919). Người đã giảng cho những thanh niên Việt Nam yêu nước về lý luận cách mạng giải phóng dân tộc, về Đảng Cộng sản, về chủ nghĩa cộng sản, về phương pháp tuyên truyền, vận động quần chúng, v.v.. một cách thiết thực, dễ hiểu, dễ nhớ ở lớp Huấn luyện chính trị Quảng Châu (1925-1927), góp phần xây dựng đội ngũ cán bộ cốt cán thời dựng Đảng, chuẩn bị cho sự ra đời của Đảng Cộng sản Việt Nam.

Năm 1945, cùng với sự ra đời của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, cùng với việc khẳng

định “một dân tộc dốt là một dân tộc yếu”, Hồ Chí Minh đã khai sinh một nền giáo dục mới, nền giáo dục để “xây lại cơ đồ mà tổ tiên đã để lại cho chúng ta, làm sao cho chúng ta theo kịp các nước trên toàn cầu”<sup>(2)</sup>. Trong tư tưởng Hồ Chí Minh, giáo dục và hệ thống giáo dục mới của nước nhà không chỉ có “nhiệm vụ cấp bách là phải giáo dục lại nhân dân chúng ta. Chúng ta phải làm cho dân tộc chúng ta trở nên một dân tộc dũng cảm, yêu nước, yêu lao động, một dân tộc xứng đáng với nước Việt Nam độc lập”<sup>(3)</sup>, để “xứng đáng với độc lập tự do, giúp sức cho độc lập tự do” mà còn “nhằm dạy dỗ con em của nhân dân thành người công dân tốt, người lao động tốt, người chiến sĩ tốt, người cán bộ tốt của nước nhà”- những người kế tục sự nghiệp cách mạng to lớn của Đảng và nhân dân ta. Vì vậy, một trong những công việc phải cấp tốc phải thực hiện ngay giữa muôn vàn khó khăn thử thách, giữa lúc thù trong giặc ngoài đe



đọa nền độc lập dân tộc vừa giành được, đó là xoá nạn mù chữ.

Phát huy truyền thống hiếu học của dân tộc, với tầm nhìn chiến lược, Hồ Chí Minh kêu gọi toàn dân thực hiện tham gia bình dân học vụ để *diệt gác đốt*; quyết định thành lập Nha Bình dân học vụ, Ban Đại học văn khoa, thành Hội đồng cố vấn học chính; ký nhiều sắc lệnh liên quan đến giáo dục, v.v.. nhằm triển khai nền giáo dục mới “toàn dân, toàn diện, thiết thực” vì sự phát triển bền vững của đất nước. Đó là nền giáo dục dân chủ mới để thực hiện chiến lược trồng người: 1) *Theo quan điểm*, “ai cũng được học hành”, “cải tạo trí thức cũ”, “đào tạo trí thức mới” đi đôi với việc mở mang hệ thống các trường lớp phù hợp điều kiện cụ thể; nội dung chương trình bao gồm cả văn hoá, chính trị, khoa học - kỹ thuật, đạo đức cách mạng, v.v.; phải đổi mới cách dạy và cách học phù hợp với nhu cầu của đất nước, phù hợp với xu thế phát

triển của dân tộc và thời đại. 2) *Theo nguyên tắc*, học ở mọi nơi, mọi lúc, học suốt đời; học trong nhà trường, ở gia đình và ngoài xã hội. 3) *Theo phương châm*, học và hành, lý luận và thực tế, học tập và lao động sản xuất luôn gắn bó chặt chẽ với nhau; thực hiện dân chủ, bình đẳng trong giáo dục nhằm tẩy sạch tàn dư của nền giáo dục nô dịch, không chạy theo bằng cấp, mà “học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phục sự Đoàn thể, giai cấp và nhân dân, Tổ quốc và nhân loại”<sup>(4)</sup>.

Hồ Chí Minh khẳng định: “Giáo dục là sự nghiệp của quần chúng”, mục tiêu của giáo dục là: “*Trên nền tảng giáo dục chính trị và lãnh đạo tư tưởng tốt, phải phấn đấu nâng cao chất lượng văn hóa và chuyên môn nhằm thiết thực giải quyết các vấn đề do cách mạng nước ta đề ra và trong một thời gian không xa, đạt những đỉnh cao của khoa học và kỹ thuật*”, cho nên “dù khó khăn đến đâu cũng phải tiếp

*tục thi đua dạy tốt và học tốt*”<sup>(5)</sup>. Theo đó, “nhiệm vụ của cô giáo, thầy giáo là rất quan trọng và rất vẻ vang”; “giáo viên phải chú ý cả tài, cả đức, tài là văn hóa, chuyên môn, đức là chính trị... thầy giáo, cô giáo phải gương mẫu”; đồng thời, phải “xây dựng quan hệ thật tốt, đoàn kết thật chặt chẽ giữa thầy và thầy, giữa thầy và trò, giữa học trò với nhau, giữa cán bộ các cấp, giữa nhà trường với nhân dân”. Trong giáo dục, “cốt nhất là phải dạy cho học trò biết yêu nước, thương nòi. Phải dạy cho họ có chí tự lập, tự cường, quyết không chịu thua kém ai, quyết không chịu làm nô lệ”<sup>(6)</sup>... Các bậc học trò, trong giáo dục và học tập ở: “Đại học thì cần kết hợp lý luận khoa học với thực hành, ra sức học tập lý luận và khoa học tiên tiến của các nước bạn, kết hợp với thực tiễn của nước ta, để thiết thực giúp ích cho công cuộc xây dựng nước nhà. Trung học thì cần đảm bảo cho học trò những tri thức phổ thông chắc chắn, thiết



thực, thích hợp với nhu cầu và tiền đề xây dựng nước nhà, bỏ những phần nào không cần thiết cho đời sống thực tế. Tiểu học thì cần giáo dục các cháu thiếu nhi: yêu Tổ quốc, yêu nhân dân, yêu lao động, yêu khoa học, trọng của công<sup>(7)</sup>... Qua đó, giúp học trò tiếp thu, tích lũy tri thức cần thiết để có thể phát huy năng lực sáng tạo trong mọi lĩnh vực cuộc sống với vai trò làm chủ nước nhà.

Luôn nhất quán trong tư tưởng và hành động, trong lãnh đạo, chỉ đạo và tổ chức thực hiện, những quyết sách của Người về giáo dục, liên quan đến giáo dục: Từ cổ vũ, động viên toàn dân tham gia xoá nạn mù chữ, thực hiện Bình dân học vụ, bổ túc văn hoá đến mở rộng hệ thống trường vừa học, vừa làm, trường Bổ túc công nông; từ xây dựng và hoàn chỉnh hệ thống giáo dục quốc dân bậc mầm non, đại học, trên đại học đến gửi lưu học sinh đi đào tạo ở nước ngoài; từ chú trọng xây dựng đội ngũ nhà giáo các bậc học đến thực hiện cải cách, đổi mới nội dung chương trình, phương pháp giáo dục, ưu tiên đầu tư cho giáo dục, v.v.. đều không ngoài mục tiêu đào tạo lớp người kế cận sự nghiệp cách mạng của ông cha có đức có tài, vừa hồng vừa chuyên, góp phần xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, kiên định mục tiêu độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội.

Triết lý giáo dục Hồ Chí Minh rất gần với 4 trụ cột về giáo dục của UNESCO: 1) *Học để biết*, cung cấp những công cụ nhận thức cần có để hiểu biết thế giới một cách tốt hơn, có nền tảng tri thức đủ và phù hợp để học tập

tốt trong tương lai. 2) *Học để làm*, cung cấp các kỹ năng giúp mỗi người có thể tham gia một hiệu quả, tích cực vào nền kinh tế và xã hội toàn cầu. 3) *Học để tồn tại*, cung cấp khả năng phân tích và kỹ năng xã hội giúp mỗi người phát huy tốt nhất tiềm năng của mình về mọi mặt, trở thành một con người toàn diện. 4) *Học để chung sống*, hướng mỗi người hiểu biết giá trị tiềm ẩn của dân chủ, giữa các nền văn hóa để tôn trọng và chung sống hòa bình, hòa thuận ở mọi cấp bậc xã hội.

Triết lý giáo dục Hồ Chí Minh; tấm gương học hỏi suốt đời của Người; nền giáo dục mới do Người cùng Đảng và Chính phủ chăm lo, phát triển thực hiện chiến lược trồng người đã nâng truyền thống giáo dục văn hiến của đất nước lên một tầm cao mới, góp phần đưa dân tộc Việt Nam đồng hành cùng nhân loại.

### **TIẾP TỤC THỰC HIỆN CHIẾN LƯỢC TRỒNG NGƯỜI**

Thấm nhuần lời dạy của Người về giáo dục, hơn 70 năm qua, Đảng ta đã có nhiều quyết sách cho giáo dục, liên quan đến giáo dục; trong đó, xác định rõ: “Giáo dục trở thành quốc sách hàng đầu”; thực hiện “nâng cao chất lượng giáo dục toàn diện, đổi mới nội dung, giải pháp dạy và học, hệ thống trường lớp và hệ thống quản lý giáo dục”; triển khai “giáo dục cho mọi người”, “cả nước thành một xã hội học tập”, v.v... Tuy nhiên, bên cạnh những thành tựu đạt được, thực trạng, “giáo dục và đào tạo chưa thực sự trở thành quốc sách hàng đầu, thành động lực phát triển. Chất lượng, hiệu quả giáo dục và đào tạo còn thấp so với

yêu cầu...” đã đặt ra yêu cầu phải đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, đào tạo như Đại hội XII của Đảng đã nêu. Theo đó, phải coi “giáo dục là quốc sách hàng đầu”, “chuyển mạnh quá trình giáo dục chủ yếu từ trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học; học đi đôi với hành, lý luận gắn liền với thực tế”, “giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân<sup>(8)</sup>”, nhằm “xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện<sup>(9)</sup>”, “phấn đấu sớm đưa nước ta cơ bản trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại<sup>(10)</sup>”.

Trong bối cảnh xu thế toàn cầu hóa, bên cạnh những thời cơ, thuận lợi, sự nghiệp đổi mới và hội nhập quốc tế của đất nước cũng phải đối diện với không ít khó khăn, thách thức. Hơn bao giờ hết, chúng ta nhận thức sâu sắc rằng, khoảng cách giữa giàu nghèo trong thời đại văn minh công nghiệp, trong kinh tế tri thức chính là khoảng cách về tri thức và khoảng cách đó chỉ có thể được rút ngắn thông qua giáo dục. Từ thực trạng của nền giáo dục nước nhà, Nghị quyết số 29-NQ/TW khóa XI về “*Đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế*” ra đời (Nghị quyết 29), đã nêu rõ 7 quan điểm chỉ đạo, nhằm thực hiện mục tiêu: “Giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân; yêu gia đình, yêu Tổ quốc, yêu đồng

bào; sống tốt và làm việc hiệu quả. Xây dựng nền giáo dục mở, thực học, thực nghiệp, dạy tốt, học tốt, quản lý tốt... gắn với xây dựng xã hội học tập... xã hội hóa và hội nhập quốc tế hệ thống giáo dục và đào tạo; giữ vững định hướng xã hội chủ nghĩa và bản sắc dân tộc”.

Nghị quyết 29 nêu rõ, đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, đào tạo bao gồm nhiều nội dung, trong đó có một số nhiệm vụ trọng tâm: “Đổi mới chương trình nhằm phát triển năng lực và phẩm chất người học, hài hòa đức, trí, thể, mỹ; dạy người, dạy chữ và dạy nghề”; “giáo dục nhân cách, đạo đức, lối sống, tri thức pháp luật và ý thức công dân”; “tập trung dạy cách học, cách nghĩ, khuyến khích tự học, tạo cơ sở để người học tự cập nhật và đổi mới tri thức, kỹ năng, phát triển năng lực”... Đó cũng chính là trở về với triết lý giáo dục Hồ Chí Minh nhằm thực hiện thành công chiến lược trồng người - “những người hữu ích cho nước Việt Nam” như Hồ Chí Minh mong muốn.

Từ chỉ dẫn của Hồ Chí Minh và theo tinh thần Nghị quyết 29, cấp ủy, chính quyền và các ban, ngành chức năng của ngành Giáo dục cần tập trung thực hiện một số giải pháp cơ bản sau:

*Một là*, tiếp tục triển khai sâu rộng những nhiệm vụ quan trọng và cần thiết được ghi rõ trong Nghị quyết 29. Theo đó, chú trọng việc đổi mới căn bản, toàn diện nội dung chương trình, phương thức đào tạo ở các cấp học theo hướng “đa dạng hóa nội dung, tài liệu học tập, đáp ứng yêu cầu của các bậc học, các chương trình giáo dục, đào

tao và nhu cầu học tập suốt đời của mọi người”...

*Hai là*, xây dựng và phát triển đội ngũ nhà giáo đáp ứng yêu cầu của tình hình và nhiệm vụ. Thực hiện chuẩn hóa đội ngũ nhà giáo theo từng cấp học và trình độ đào tạo có lòng yêu nghề, tâm huyết với sự nghiệp trồng người; giỏi về chuyên môn, nghiệp vụ sư phạm, cao đẹp về nhân cách đạo đức để không chỉ giảng - dạy cho học trò kiến thức mà còn chăm lo, giáo dục để học sinh phát triển toàn diện về đức, trí, thể, mỹ, có tài và có đức, kiên định mục tiêu độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội.

*Ba là*, “tiếp tục đổi mới mạnh mẽ phương pháp dạy và học theo hướng hiện đại; phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và vận dụng kiến thức, kỹ năng của người học; khắc phục lối truyền thụ áp đặt một chiều, ghi nhớ máy móc”. Trong giảng dạy, “các thầy cô phải tìm cách dạy. Dạy cái gì, dạy thế nào để trò hiểu chóng, nhớ lâu, tiến bộ nhanh. Thầy dạy tốt, trò học tốt” trên tinh thần lấy người học làm trung tâm. Khi giảng dạy, phải “tránh lối dạy nhồi sọ”, “phải gắn lý luận với công tác thực tế”, “theo nguyên tắc tự nguyện tự giác, giải thích, bàn bạc, thuyết phục, chứ không gò bó”<sup>(11)</sup>. Phải chuyển từ “thầy đọc, trò chép” sang cách học trò “phải lấy tự học làm cốt”, “theo hướng coi trọng phát triển phẩm chất, năng lực của người học”<sup>(12)</sup>... Đồng thời, dành thời gian dạy về phương pháp, kỹ năng, cách tự học; dạy cách gắn lý thuyết với thực hành, dạy làm người, v.v.. để người học có khả năng thích ứng nhanh với hoàn cảnh, có

trách nhiệm với gia đình, xã hội và Tổ quốc.

*Bốn là*, thực hiện hệ thống giáo dục mở, học tập suốt đời và xây dựng xã hội học tập, làm cho “ai cũng được học hành” nhưng “cốt thiết thực, chu đáo, hơn tham nhiều” và “phải làm đúng nhu cầu” đất nước đang cần. Theo đó, mỗi bậc học từ mầm non, tiểu học, trung học cơ sở, trung học phổ thông, đại học và trên đại học, v.v.. được học và hành theo chương trình, nội dung phù hợp với từng đối tượng, “gắn với nhu cầu phát triển kinh tế - xã hội, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc”. Đồng thời, tăng cường các nguồn lực đầu tư và hội nhập quốc tế trong giáo dục, đào tạo gắn với tiến bộ khoa học - công nghệ thời kỳ cách mạng công nghiệp 4.0 và nhu cầu đào tạo nguồn nhân lực phục vụ sự nghiệp đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, vì một nước Việt Nam dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh. □

(1) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự Thật, xuất bản lần thứ ba, H, 2011, t.11, tr.528.

(2), (3) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sdd, t.4, tr.33, 7.

(4) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sdd, t.6, tr.208.

(5), (7) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sdd, t.15, tr.506-507, 186.

(6) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sdd, t.5, tr.120.

(8), (9), (10), (12) Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương, H, 2016, tr.114-115, 126, 76, 115.

(11) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sdd, t.10, tr.378.